

Wstęp

Instytucje kary łącznej i wyroku łącznego funkcjonują w sposób nieprzerwany w skodyfikowanym polskim porządku prawnym od prawie 100 lat. Mimo to analiza doktryny prawa karnego oraz literatury karnistycznej pokazuje, że tematyka związana z karą łączną i wyrokiem łącznym wywoływała i nadal wywołuje liczne, niekiedy zasadnicze, wątpliwości interpretacyjne, będąc jednocześnie przedmiotem opracowań zarówno o charakterze bardzo ogólnym i syntetycznym, jak również analiz dotyczących szczegółowych zagadnień materialnoprawnych albo karnoprosesowych, często prowadzących do rozbieżnych stanowisk w określonej kwestii. Także lektura orzecznictwa sądowego dowodzi, że judykatura zmagą się z licznymi, wciąż to nowymi, częściowo nierozwiązanymi jeszcze problemami w wykładni, dotyczącymi przepisów materialnoprawnych i procesowych, regulujących orzekanie kary łącznej, w szczególności w wyroku łącznym¹.

Jednym z takich szczegółowych zagadnień związanych z karą łączną i wyrokiem łącznym jest problematyka „korzystności” wyroku łącznego, będąca źródłem sporów w nauce prawa karnego oraz generująca liczne problemy na płaszczyźnie stosowania prawa, których analiza prowadzi poszczególnych przedstawicieli nauki, jak też praktykę orzecniczą, do zgoła odmiennych rezultatów – i to od samego początku funkcjonowania kary łącznej orzekanej w wyroku łącznym. Wskazać od razu należy, że użyte w niniejszej pracy sformułowanie „»korzystność« wyroku łącznego” będzie łączone z takim rozstrzygnięciem o wymiarze kary łącznej w wyroku łącznym, które z perspektywy

¹ Liczne problemy w wykładni związane z treścią przepisów regulujących karę łączną i wyrok łączny były zasadniczą przyczyną podjętej przez ustawodawcę nowelizacji tej grupy przepisów. Miała ona na celu uproszczenie zasad orzekania kary łącznej i znalazła wyraz w ustawie z 20.2.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 396). W uzasadnieniu do tego aktu prawnego wskazano, że „analiza orzecznictwa Sądu Najwyższego, a w szczególności pytań kierowanych w trybie art. 441 KPK, wskazuje na poważne trudności, jakie mają orzekające sądy z określeniem podstaw do wymiaru kary łącznej, zwłaszcza w trybie wyroku łącznego. Zamiarem projektodawcy jest zasadnicze uproszczenie przesłanek materialnoprawnych i ograniczenie obowiązków procesowych sądu przy wymierzaniu kary łącznej”.

poziomu dolegliwości tej kary albo ulegnie redukcji, albo nie ulegnie zmianie w porównaniu do poziomu dolegliwości wynikającego z sumy kar orzeczonych w poszczególnych wyrokach jednostkowych, które skazany musiałby odbyć odrębnie.

Wybitny przedstawiciel polskiej nauki prawa karnego, profesor *J. Makarewicz*, już w 1914 r. wskazywał, że tendencją ustawy jest zastosowanie kary wspólnej dla zbiegających się przestępstw, a mianowicie łagodniejszej od sumy kar, które sprawcy należałoby wymierzyć². Rozwijając tę myśl 10 lat później, twórca pierwszego polskiego kodeksu karnego z 1932 r. zwrócił uwagę na to, że przy wyborze systemu łączenia kar wymierzonych za realnie zbiegające się przestępstwa, poruszając się w granicach stworzonych z jednej strony przez system kumulacji, a z drugiej przez system absorpcji, „za punkt wyjścia wziąć należy myśl odzwierciedlenia we wyroku skazującym faktu, że mamy do czynienia z kilku przestępstwami, a nie z jednym, musi to jednak nastąpić we formie możliwie prostej i dla sędziego nieuciążliwej”³.

J. Makarewicz zauważał jednocześnie, że tendencją ustawodawstwa jest także to, aby uwzględnić fakt, że sprawca dotychczas za żadne ze zbiegających się przestępstw nie poniósł kary. Stąd też z natury rzeczy na równi z czystym zbiegiem traktować należy przypadek, kiedy przestępstwa nie są przedmiotem tego samego postępowania i wyroku. Sama zaś okoliczność, że przestępstwa te nie wyszły na jaw równocześnie, nie może mieć niekorzystnego wpływu na sytuację sprawcy⁴.

Poglądy *J. Makarewicza* na zagadnienia związane ze zbiegiem przestępstw i wspólną dla kar wymierzonych za zbiegające się przestępstwa karą łączną znalazły następnie odzwierciedlenie w przepisach kodeksu karnego z 1932 r. Przepisy te przede wszystkim regulowały wymierzenie kary łącznej w razie jednoczesnego skazania sprawcy dwóch lub więcej pozostających w zbiegu przestępstw, a jej podstawę stanowiły kary wymierzone za poszczególne przestępstwa, normując nadto przesłanki, zasady i granice wymiaru tej kary (art. 31–34 KK32). Jak wyjaśniał *J. Makarewicz*, kara łączna jest faworyzowaniem skazanego, gdyż uchyla mechaniczną kumulację, a tym samym jest zbędna tam, gdzie kumulacja nie grozi⁵. Ponadto w art. 35 KK32 rozciągnął on zastosowanie przepisów regulujących podstawy, przesłanki, zasady i granice wymiaru

² *J. Makarewicz*, Prawo karne, s. 191.

³ *Ibidem*, s. 195.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *J. Makarewicz*, Kodeks karny z komentarzem, s. 147.

kary łącznej orzekanej w ramach jednoczesnego sądzenia na przypadki niejednoczesnego sądzenia, gdy sprawca został skazany kilkoma prawomocnymi wyrokami za przestępstwa popełnione przed wydaniem przez sąd I instancji pierwszego z tych wyroków. Przy czym przepisy te były stosowane „odpowiednio”. Wówczas dochodziło do wydania wyroku łącznego z uwzględnieniem treści art. 32 KPK28⁶. Komentując treść art. 35 KK32, J. Makarewicz wskazywał, że przepis ten stwarza podobieństwo sytuacji z art. 31 KK32, tak jakby wszystkie przestępstwa były przedmiotem jednoczesnego osądzenia⁷, zaś zadaniem kary łącznej jest uproszczenie postępowania wykonawczego i zapobieżenie nadmiernej surowości, wynikającej z czystej kumulacji kar – z jednoczesnym zastrzeżeniem, że kara ta nie ma na celu pełnego przekreślenia faktu historycznego popełnienia większej liczby czynów karygodnych⁸. Symptomatyczne jest, że ową sytuację procesową, będącą podstawą kary łącznej orzekanej w wyroku łącznym, tak ustawodawca⁹, jak i dogmatycy prawa¹⁰ nazywali ówczynie fikcją zbiegu przestępstw (tzw. fikcyjnym zbiegiem realnym).

W rezultacie do polskiego porządku prawnego wprowadzono dwa tryby wymierzenia kary łącznej, przewidziane dla dwóch odmiennych układów procesowych, spośród których ten będący trybem wyroku łącznego oparty został na „odpowiednim” stosowaniu normatywnych reguł wyznaczających podstawy, przesłanki, zasady i granice wymiaru kary łącznej w trybie jednoczesnego sądzenia, przy równoczesnym spełnianiu przez tę karę tożsamyh celów i zadań, niezależnie od zastosowanego trybu jej wymiaru.

Analiza wypowiedzi doktryny i orzecznictwa sądowego dotyczących reguł wymiaru kary łącznej w ramach wyroku łącznego, formułowanych od początku funkcjonowania tych instytucji prawnych, ukazuje, że już na gruncie KPK28 i KK32 pojawił się spór o to, czy w wyniku orzeczenia kary łącznej w wyroku łącznym może dojść do pogorszenia sytuacji skazanego w odniesieniu do poziomu dolegliwości tej kary, w porównaniu z poziomem jej dolegliwości, jaki wynikał z konieczności odrębnego wykonania poszczególnych kar. O ile początkowo dominował pogląd, wg którego celem i zadaniem kary łącznej, niezależnie od trybu jej wymiaru, jest faworyzowanie skazanego poprzez uchylenie mechanicznej kumulacji i zapobieżenie nadmiernej surowo-

⁶ Pierwotnie był to art. 30 KPK28.

⁷ J. Makarewicz, Kodeks karny z komentarzem, s. 158–159.

⁸ *Ibidem*, s. 159.

⁹ Zob. S. Glaser, A. Mogilnicki, Kodeks karny, s. 188 – w odniesieniu do uzupełnienia motywów ustawodawczyh do art. 35 KK32.

¹⁰ *Ibidem*, s. 186. Por. też: J. Makarewicz, Kodeks karny z komentarzem, s. 157–158.

ści wynikającej z czystej kumulacji kar, to jednak z czasem, na tle kolejnych kodyfikacji karnomaterialnych i karnoprocesowych (z 1969 r. i z 1997 r.) zaczęło przeważać stanowisko, zgodnie z którym ani przepisy KK, ani przepisy KPK nie zawierają zakazu pogarszania sytuacji prawnej sprawcy¹¹, w związku z czym wyrok łączny może pogorszyć sytuację skazanego¹². Podnoszono, że normatywna istota dotycząca regulacji kary łącznej sprowadza się do stworzenia prawnych ram racjonalizacji wymiaru kary w przypadku popełnienia przez tego samego sprawcę dwóch lub więcej przestępstw pozostających w realnym zbiegu¹³, zaś wyrok łączny jest li tylko instytucją realizującą normy prawa materialnego¹⁴. Wskazywano, że racjonalizacja kary orzekanej jako kara łączna w wyroku łącznym nie musi być rozumiana wyłącznie jako łagodzenie i mieć charakter jednokierunkowy¹⁵. Nie ma bowiem żadnych przeszkód, by uznać, że racjonalny ustawodawca świadomie założył, że wymierzenie kary łącznej w pewnych wypadkach może prowadzić do pogorszenia sytuacji skazanego. Co więcej, wywodzono, że nie stoją temu na przeszkodzie ani standardy konstytucyjne, ani standardy określone w ratyfikowanych umowach międzynarodowych chroniących uniwersalne prawa i wolności człowieka¹⁶.

Powyżej zarysowana zmiana optyki w kwestii roli kary łącznej wymierzanej wyrokiem łącznym w kreowaniu sytuacji korzystniejszej dla skazanego niż oddzielne wykonanie kar wymierzonych w łączonych wyrokach nie oznacza, że różnica poglądów na spornych płaszczyznach związanych z wymiarem tej kary w wyroku łącznym zupełnie zanikła. Analiza materiału normatywnego, poglądów przedstawicieli nauki prawa karnego, a także wypowiedzi judykatury przekonują, że jest wręcz odwrotnie. Próba normatywnego rozwiązania jednych problemów generowała inne, czego dobitnie dowodzą zmiany w zakresie łączenia kar pozbawienia wolności z warunkowym i bez warunkowego zawieszenia ich wykonania¹⁷. Pojawiły się też nowe sporne zagadnienia, jak

¹¹ Ł. Gramza, Glosa do uchwały SN z 25.10.2000 r., s. 420; P. Kardas, w: Kodeks karny, 2010, s. 1077; A. Barczak-Oplustil, Dyrektywy wymiaru kary, s. 472.

¹² Tak SN w wyr. z 15.10.2008 r., IV KK 113/08, Legalis Nr 117197 czy w wyr. z 14.6.2011 r., IV KK 159/11, Prok. i Pr. 2011, Nr 11, poz. 3; P. Kardas, w: Kodeks karny. Tom II (red. W. Wróbel, A. Zoll), s. 450.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Wyr. SN z 1.12.2004 r. IV KK 278/04, OSNwSK 2004, Nr 1, poz. 2234.

¹⁵ D. Wysocki, Glosa do uchwały SN z 25.10.2000 r., s. 160; J. Raglewski, Kontrowersje związane z orzekaniem, s. 90; wyr. SN z 21.8.2007 r., II KK 96/07, OSNKW 2008, Nr 1, poz. 6, s. 28.

¹⁶ Tak SN w wyr. z 1.10.2002 r., V KK 73/02, Legalis Nr 304320.

¹⁷ Chodzi tu o uzasadnienie wprowadzenia do KK z 1997 r. regulacji zawartej w art. 89 KK oraz o zmiany w obrębie tej regulacji, dokonane Ustawą z 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy

możliwość orzeczenia grzywny w razie wymierzenia kary łącznej pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, chociażby jej nie orzeczono za pozostające w zbiegu przestępstwa (art. 89a § 2 KK¹⁸), czy reguły łączenia kar grzywny w wyroku łącznym, unormowane w oparciu o konstrukcję granic wymiaru kary łącznej w powiązaniu wyłącznie z ilością stawek dziennych z pominięciem wartości jednej stawki, która nie może jedynie przekraczać najwyższej ustalonej poprzednio (art. 86 § 2 KK).

Również po zmianach w modelu kary łącznej, w szczególności w odniesieniu do modelu jej wymiaru, dokonanych na mocy ZmKK15¹⁹, problem z kierunkowością orzekania kary łącznej w wyroku łącznym nie przestał istnieć. Zmiany będące następstwem wejścia w życie ZmKK z 2015 r. zdezaktualizowały tylko niektóre ze spornych zagadnień, w szczególności w odniesieniu do podstawy wymiaru kary łącznej, jaką wprost stanowiła orzeczona już kara łączna (art. 85 § 2 i art. 86 § 4 KK)²⁰. Jednocześnie zmiany wprowadzone ZmKK15 wygenerowały nowe pola, na których aktualizował się problem dopuszczalnej kierunkowości wymiaru kary łącznej orzekanej w wyroku łącznym w aspekcie jej dolegliwości dla sprawcy, czyniąc nadal w pełni uzasadnionym pytanie, czy w następstwie orzeczenia kary łącznej w wyroku łącznym poziom jej dolegliwości może ulec zmniejszeniu lub pozostać na dotychczasowym poziomie, czy także może się zwiększyć ponad sumę dolegliwości wynikającą z oddzielnego wykonania kar wymierzonych w łączonych wyrokach. Wskazać tu można na zasady i granice łączenia kar ograniczenia wolności (art. 86 § 3 KK) czy orzekanie jako kary łącznej kary surowszego rodzaju – 25 lat pozbawienia wolności, jeżeli suma orzeczonych kar pozbawienia wolności wynosi 25 lat albo więcej, a chociażby jedna z podlegających łączeniu

– Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 206, poz. 1589 ze zm.) i ich uzasadnienie.

¹⁸ Artykuł 89 § 2 KK w pierwotnym brzmieniu.

¹⁹ Dz.U. poz. 396; dalej powoływana jako: ZmKK15.

²⁰ Dezaktualizowało to w tamtym momencie sporne zagadnienie funkcjonujące pod nazwą „śladu kary łącznej” oraz „pośredniego wyroku łącznego”, reaktywowane, niestety, w chwili wejścia w życie Ustawy z 19.6.2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19 (t.j. Dz.U. z 2021 poz. 1072 ze zm.), powracającej do tworzenia podstawy wymiaru kary łącznej wyłącznie z jednostkowych kar orzeczonych prawomocnymi wyrokami skazującymi, z pominięciem kar łącznych – i to niezależnie od tego, czy utworzonych z połączenia kar jednostkowych wymierzonych w skazującym wyroku jednostkowym, czy też orzeczonych jako kara łączna w wydanym już wyroku łącznym.

kar wynosi nie mniej niż 10 lat (art. 86 § 1a KK). Poza tym dostrzec można było reaktywację zażegnanych już, zdawałoby się, na dobre spornych kwestii, do których niewątpliwie zaliczyć należy tzw. konfiguracyjny system łączenia kar²¹. Można było jednak dostrzec nową, niezwykle interesującą płaszczyznę odniesień (ocen) przy omawianiu kary łącznej jako instytucji materialnoprawnej, bazującą na aspektach konstytucyjnych²².

Po niespełna pięciu latach obowiązywania modelu orzekania kary łącznej, wprowadzonego na mocy ZmKK15, ustawodawca postanowił wrócić do modelu orzekania owej kary, ukształtowanego zasadniczo przed 1.7.2015 r. Uczył to na mocy ZmKK20²³. Tym samym w zakresie normatywnej konstrukcji kary łącznej w odniesieniu do jej podstaw i przesłanek, a także – zasadniczo – granic wymiaru, powrócono do stanu prawnego obowiązującego przed 1.7.2015 r. Na płaszczyźnie dogmatycznej można zaś mówić o reaktywacji licznych ówczesnych problemów w wykładni.

Podjęta w niniejszym opracowaniu tematyka ma doniosłe znaczenie zarówno w wymiarze dogmatycznym, jak i praktycznym. Zauważyć należy, że na skutek zmian normatywnych dotyczących modelu kary łącznej, będących następstwem ZmKK15, choć dostrzegano w piśmiennictwie podstawy do przyjęcia dualistycznego ujęcia kary łącznej w aspekcie jej wymiaru, uzależnionego od trybu orzekania tej kary, kwestionując tym samym założenie o jednolitym modelu reguł jej wymiaru niezależnie od trybu orzekania, to jednak nie przekładało się to na rozstrzygnięcie problematyki kierunkowości kształtowania poziomu dolegliwości w następstwie wymiaru tej kary. Zmienił się bowiem jedynie sposób argumentacji przemawiający za określonym rozwiązaniem zagadnienia „korzystności” wyroku łącznego²⁴. Na płaszczyźnie dogmatycznej pojawiała się także kwestia spójności systemu prawa w odniesieniu do regulacji materialnej i procesowej w kontekście wymogów konstytucyjnych, w szczególności związanych z dopuszczalną ingerencją w prawa i wolności jednostki, jaką niewątpliwie stanowi wymiar kary. Z kolei ostatnie zmiany odnoszące się do modelu kary łącznej, dokonane ZmKK20, poza powrotem do pierwotnego kształtowania podstaw wymiaru kary łącznej w oparciu o kary jednostkowe orzeczone w prawomocnych wyrokach skazujących za przestępstwa po-

²¹ Zob. w tym zakresie trafne spostrzeżenia J. Giezka, Kilka uwag, s. 408 i n.

²² Zob. analizy: T. Sroki, Konstytucyjne aspekty instytucji, s. 532 i n.; E. Plebanek, Wybrane zagadnienia, s. 492–493; K. Witkowskiej, Postępowanie w sprawie, s. 651–653, 655–656; P. Kardasa, Wymiar kary, s. 580.

²³ Dalej powoływana jako: ZmKK20.

²⁴ Zob. P. Kardas, Jeden czy dwa modele, s. 5 i n.

zostające w ustawowo opisanym realnym zbiegu przestępstw (art. 85 § 1 KK), a także poza umożliwieniem łączenia takich kar w całości lub w części wykonanych, zawierają jedną, aczkolwiek doniosłą prawnie nowość. Mianowicie ustawodawca częściowo wyeliminował jeden z pierwotnych systemów wymiaru kary łącznej, tj. system absorpcji.

Praktyczny wymiar analizowanego zagadnienia wyraża się zaś w sposobie kreowania sytuacji prawnej skazanego w następstwie orzeczenia kary łącznej w wyroku łącznym. Nie bez znaczenia dla skazanego pozostaje bowiem, czy w następstwie zredukowania wszystkich kar podlegających łączeniu, a wymierzonych mu w prawomocnych wyrokach, do jednej kary łącznej podlegającej następnie wykonaniu poziom dolegliwości wynikający z wymierzenia kary łącznej wzrośnie, czy też utrzyma się na tym samym poziomie lub ulegnie zmniejszeniu.

Przedmiotem niniejszej publikacji jest rozwiązanie problemu sprowadzającego się do pytania, czy wymiar kary łącznej orzekanej w ramach wyroku łącznego może mieć jedynie charakter jednokierunkowy, dopuszczający wyłącznie możliwość ustalenia stopnia dolegliwości tej kary dla skazanego na poziomie niższym lub równym stopniowi dolegliwości wynikającemu z konieczności odrębnego wykonania wszystkich kar wymierzonych prawomocnymi wyrokami, czy też ów kierunek wymiaru kary łącznej nie ma znaczenia przy jej orzekaniu w wyroku łącznym, umożliwiając także wzrost poziomu dolegliwości tej kary, i co o tym decyduje.

Zauważyć należy, że „korzystność” wyroku łącznego, jako zagadnienie tytułowe, stanowi nietypowy przedmiot analizy. Nie ma bowiem natury *stricte* normatywnej, przybierającej postać wysłowionej w przepisie lub grupie przepisów dyrektywy postępowania lub też instytucji czy konstrukcji prawnej, poddającej się dogmatycznej rekonstrukcji i opisowi poprzez analizę poszczególnych przepisów je regulujących²⁵. Stanowi wytwór nauki prawa i poglądów wyrażonych w judykaturze, funkcjonując w obiegu języka prawniczego. Nadto

²⁵ Charakterystyczne są w tym względzie te wypowiedzi doktryny i orzecznictwa sądowego, w których wskazuje się, że instytucja kary łącznej jest instytucją prawa karnego materialnego, której stosowanie nie jest uzależnione od konsekwencji wynikających z orzeczenia tej kary dla sprawcy. Przepisy dotyczące kary łącznej zamieszczone w KK oraz te regulujące postępowanie o wyrok łączny, zawarte w KPK, nie zawierają normy nakazującej traktować karę łączną jako instytucję mającą na celu łagodzenie prawnokarnych konsekwencji sprawcy kilku przestępstw czy też jako „swego rodzaju ustawowe złagodzenie kary”, nie zawierają też zakazu pogarszania sytuacji prawnej sprawcy (skazanego), zob. P. Kardas, w: Kodeks karny. Tom I (red. A. Zoll), s. 1043 i powołana tam literatura oraz orzecznictwo.

łączy w sobie elementy materialnoprawne ze względu na unormowaną w przepisach KK instytucję kary łącznej oraz elementy proceduralne związane z procesową formą wymiaru kary łącznej, jaką stanowi wyrok łączny²⁶. Co więcej, konkretne zagadnienia związane z „korzystnością” wyroku łącznego mimo ich formalnie nienormatywnego statusu posiadają jednak istotną doniosłość prawną. Stanowią swego rodzaju zbiór dyrektyw korygujących nie tylko ustawowe zasady wymiaru kary łącznej w ramach wyroku łącznego, ale także wpływają na bieg postępowania o wydanie wyroku łącznego oraz sposób jego rozstrzygnięcia. Przy czym charakterystyczne jest, że owe dyrektywy stanowią wytwór nauki prawa i działalności orzeczniczej sądów, w szczególności Sądu Najwyższego²⁷.

Mimo to pojawiające się w piśmiennictwie i judykaturze wypowiedzi odnoszące się do powyżej zarysowanego zagadnienia albo bazują na normatywnych argumentach odnoszących się do karnomaterialnej konstrukcji kary łącznej, jej zadań, celu i funkcji, albo też opierają się na przesłankach *stricte* procesowych. Takie separatystyczne podejście do rzeczzonego zagadnienia – tj. albo od strony materialnoprawnej, negującej uwarunkowania procesowe, w jakich dochodzi do wymiaru kary łącznej w trybie wyroku łącznego, albo też w kontekście procesowym przy jednoczesnym marginalizowaniu regulacji karnomaterialnej – nie daje pożądaných rezultatów w wykładni.

Przy rozwiązywaniu zagadnienia podjętego w niniejszym opracowaniu zaprezentowano zupełnie nowe, niewykorzystywane do tej pory podejście analityczne. Rozważając kwestię kierunkowości wymiaru kary łącznej w wyroku łącznym, związanej z ustaleniem stopnia dolegliwości tej kary dla skazanego w odniesieniu do stopnia, jaki wynika z konieczności odrębnego wykonania

²⁶ Znamienna jest w tym względzie treść art. 569 § 1 KPK: „Jeżeli zachodzą warunki do orzeczenia kary łącznej w stosunku do osoby prawomocnie skazanej wyrokami różnych sądów, właściwy do wydania wyroku łącznego jest sąd, który wydał ostatni wyrok skazujący w pierwszej instancji, orzekający kary podlegające łączeniu”; jak również treść odpowiednika tego przepisu zawarta w art. 503 § 1 KPK69 r.: „Jeżeli zachodzą warunki do orzeczenia kary łącznej w stosunku do osoby prawomocnie skazanej wyrokami różnych sądów, właściwy do wydania wyroku łącznego jest sąd, który wydał ostatni wyrok skazujący w pierwszej instancji”.

²⁷ Jako przykład można podać tę linię orzeczniczą Sądu Najwyższego, wypracowaną na gruncie przepisów KK32 i kontynuowaną na gruncie KK69, zgodnie z którą łączeniu w ramach wyroku łącznego nie podlegają kary bezwzględne pozbawienia wolności z karami pozbawienia wolności warunkowo zawieszonymi, dopóki warunkowe zawieszenie nie zostało uchylone, jak też łączeniu nie podlegały kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszzone, zob. wyr. SN z 19.8.1969 r., V KRN 314/69, OSNKW 1969, Nr 12, poz. 151; wyr. SN z 15.8.1972 r., V KRN 307/72, OSNPG 1972, Nr 12, poz. 192 czy wyr. SN z 13.8.1977 r., VI KRN 187/77, OSNPG 1978, Nr 1, poz. 5.

wszystkich kar wymierzonych prawomocnymi wyrokami podlegającymi łączeniu, uwzględniono oba aspekty kary łącznej orzekanej w wyroku łącznym, tj. aspekt materialnoprawny oraz procesowy. Dostrzegając fakt istniejących współzależności prawa karnego materialnego i procesowego, w zakres rozważań włączono zarówno elementy materialnoprawne instytucji kary łącznej, związane z regułami jej wymiaru, jak też procesowe uwarunkowania jej orzekania w trybie wyroku łącznego. W sposób nowatorski poddano analizie to, czy i w jakim stopniu realizacja mających charakter materialnoprawny reguł wymiaru kary łącznej zależy od procesowych uwarunkowań ich zastosowania w określonym trybie jej orzekania, tj. w trybie wyrokowania łącznego. Co więcej, w tym zakresie przeprowadzono także – niepomijając do tej pory ani w dogmatyce, ani w praktyce orzeczniczej – konfrontację między normatywnym kształtem reguł wymiaru kary łącznej a wymogami związanymi z procesowym usytuowaniem postępowania o wydanie wyroku łącznego. Rozszerzając przy tym pole badań, uwzględniono aspekty konstytucyjne, co otwiera nowe płaszczyzny dokonywanych analiz i ocen.

Podjęcie rozważań nad zagadnieniem, jakim jest „korzystność” wyroku łącznego, ma na celu:

- 1) określenie istoty kary łącznej jako instytucji prawnej, co pozwoli ustalić czynniki determinujące kształtowanie poziomu jej dolegliwości dla sprawcy wielu przestępstw;
- 2) ustalenie rodzaju i charakteru czynników, od których zależy to, czy uzyskuje lub traci normatywne znaczenie kierunkowość wymiaru kary łącznej w wyroku łącznym na płaszczyźnie jej dolegliwości dla skazanego, na której dochodzi do zwiększenia, zmniejszenia lub braku zmiany poziomu dolegliwości kary łącznej w następstwie jej orzeczenia w porównaniu z koniecznością oddzielnego wykonania kar wymierzonych w prawomocnych wyrokach podlegających łączeniu – chodzi tu o ustalenie, czy owe czynniki mają charakter materialnoprawny, a więc dotyczą istoty, teoretycznego ujęcia, charakteru prawnego i normatywnego kształtu kary łącznej, czy też mają charakter proceduralny, powiązany z istotą, procesowym usytuowaniem, charakterem prawnym i przedmiotem postępowania o wydanie wyroku łącznego, a także z istotą, charakterem prawnym i przedmiotem samego wyroku łącznego;
- 3) prześledzenie ewolucji ustawowych reguł wymiaru kary łącznej wiążących się z kreowaniem poziomu dolegliwości tej kary dla skazanego w następstwie jej orzeczenia wyrokiem łącznym w odniesieniu do poziomu dolegliwości wynikającej z odrębnego wykonania (sekwencyjnie

lub konsekwentnie) wszystkich kar wymierzonych prawomocnymi wyrokami podlegającymi łączeniu. Zostanie to zbadane w kontekście rozwiązań normatywnych kolejnych polskich kodyfikacji karnomaterialnych i karnoprosesowych oraz poglądów wyrażanych na tym obszarze w nauce prawa i procesie karnego oraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych, a także Trybunału Konstytucyjnego;

- 4) analizę tych czynników, które okażą się relewantne dla tego kierunku wymiaru kary łącznej w wyroku łącznym na płaszczyźnie jej dolegliwości dla skazanego, który determinuje zwiększenie, zmniejszenie lub brak zmiany poziomu dolegliwości kary łącznej w następstwie jej orzeczenia, w porównaniu z koniecznością oddzielnego wykonania kar wymierzonych w prawomocnych wyrokach podlegających łączeniu;
- 5) zdiagnozowanie aktualnych rozwiązań normatywnych w obszarze wymiaru kary łącznej w wyroku łącznym, umożliwiających zwiększenie stopnia jej dolegliwości w porównaniu z koniecznością oddzielnego wykonania kar wymierzonych w prawomocnych wyrokach podlegających łączeniu;
- 6) konfrontację czynników relewantnych normatywnie dla korzystnego kierunku wymiaru kary łącznej w wyroku łącznym z obowiązującymi rozwiązaniami prawnymi dopuszczającymi zwiększenie stopnia dolegliwości tej kary w ramach wyroku łącznego w porównaniu z koniecznością oddzielnego wykonania kar wymierzonych w prawomocnych wyrokach podlegających łączeniu pod kątem ich oceny z perspektyw wchodzących w grę wzorców i wymogów konstytucyjnych.

Problematyka „korzystności” wyroku łącznego wymaga podejścia kompleksowego, obejmującego zarówno analizę materialnoprawną i procesową kary łącznej i wyroku łącznego, jak również wypowiedzi przedstawicieli nauki i praktyki stosowania prawa. Z uwagi na obecność kary łącznej jako instytucji prawnej i wyroku łącznego jako procesowej formy jej wymiaru nieprzerwanie od pierwszych kodyfikacji karnych²⁸, konieczne jest prześledzenie regulacji prawnych oraz poglądów na te zagadnienia, które łączą się z „korzystnością” wyroku łącznego, wyrażanych w nauce i judykaturze, oraz ich ewolucji. Zaznaczyć należy, że zmiany modelowe w obrębie kary łącznej, w szczególności w odniesieniu do modelu jej wymiaru, dokonane na skutek ZmKK z 2015 r., zdezaktualizowały niektóre zagadnienia szczegółowe. Niemniej także ich prezentacja niesie za sobą istotną korzyść badawczą z perspektywy pro-

²⁸ Czyli od 1928 r., jeśli chodzi o wyrok łączny, oraz od 1932 r., gdy chodzi o karę łączną.

wadzonej analizy, z uwagi na regres w regulacji dotyczącej kary łącznej dokonany ZmKK20, polegający zasadniczo na powrocie do modelu obowiązującego przed 1.7.2015 r. (przed ZmKK15). Ponadto jako niezbędna jawi się analiza badanego zagadnienia w odniesieniu do wzorców konstytucyjnych.

Takie kompleksowe podejście do przedmiotu badań determinuje metody badawcze, które zostaną wykorzystane w toku prowadzonych rozważań. Po pierwsze, zastosowana zostanie metoda historyczna. Jej zaaplikowanie ma na celu odtworzenie – w niezbędnym zakresie – normatywnego kształtu przepisów regulujących karę łączną i wyrok łączny w poszczególnych kodyfikacjach karnomaterialnych i procesowych oraz prześledzenie ewolucji rozwiązań normatywnych, funkcjonujących na zasadzie ciągłości. Będzie to jednak jedynie baza dla zastosowania w ramach metody historycznej technik badawczych sprowadzających się do analizy poglądów przedstawicieli nauki prawa karnego oraz praktyki orzeczniczej Sądu Najwyższego i sądów powszechnych na gruncie poszczególnych kodyfikacji prawnych dla wskazania tych zagadnień szczegółowych dotyczących kary łącznej i wyroku łącznego, które wiążą się bezpośrednio z „korzystnością” wyroku łącznego i sposobu ich rozstrzygnięcia. Specyfika tytułowego zagadnienia polega właśnie na tym, że nie znajduje ono bezpośredniego odzwierciedlenia w materiale normatywnym, lecz stanowi wytwór orzecznictwa sądowego i analiz naukowych.

Po drugie, w toku rozważań wykorzystana zostanie metoda dogmatyczna (w niezbędnym zakresie także w ramach badań historycznoprawnych), która będzie zastosowana przy analizie przepisów dotyczących trybów orzekania kary łącznej, postępowania o wyrok łączny, jak również samego wyroku łącznego, a także zagadnień związanych z prawomocnością. Analiza dogmatycznoprawna ma na celu rekonstrukcję zasad wymiaru kary łącznej oraz płaszczyzny procesowej, w jakiej dochodzi do jej orzekania w wyroku łącznym, a także jej specyfiki.

Po trzecie, niezbędne będzie sięgnięcie po wykładnię systemową (w perspektywie wewnętrznej i zewnętrznej). Pozwoli ona na dokonanie analizy kary łącznej w systemie prawa karnego jako jednego z mechanizmów redukcyjnych i jej roli w kształtowaniu sytuacji prawnej sprawców dwóch lub więcej pozostających w realnym zbiegu przestępstw. Istota kary łącznej jako mechanizmu redukcyjnego i efekty redukcji, jakie orzeczenie tej kary może wywołać w sferze jej wymiaru, stanowią doskonałą płaszczyznę analizy poziomu dolegliwości kary łącznej i czynników, które mają wpływ na jego kształtowanie. Podejście systemowe umożliwi także analizę postępowania o wyrok łączny w systemie postępowań po uprawomocnieniu się orzeczenia. Pozwoli też rozważyć

zdiagnozowane zagadnienia związane z „korzystnością” wyroku łącznego pod kątem oceny tego, czy mają lub powinny mieć normatywne znaczenie w procesie wymiaru kary łącznej w wyroku łącznym w odniesieniu do wymogów konstytucyjnych.

Przedstawiony wyżej kompleks problemów poddanych analizie pod zbiorczym hasłem „korzystności” wyroku łącznego oraz ich natura powodują, że zakresem analizy zostaną objęte przepisy dotyczące zasad wymiaru kary łącznej w kolejnych polskich kodeksach karnych oraz trybu postępowania o wyrok łączny w kolejnych polskich kodeksach postępowania karnego. Przepisy te będą stanowiły także bazę dla analizy wypowiedzi judykatury i przedstawicieli nauki formułowanych na ich podstawie, odnoszących się do tych zagadnień, które bezpośrednio dotyczą sposobu kształtowania sytuacji prawnej skazanego w związku z wymiarem kary łącznej w trybie wyroku łącznego.

Zaznaczyć należy, że rozważania nie obejmują analizy i oceny poszczególnych rozwiązań normatywnych kształtujących zasady i granice wymiaru kary łącznej. Instytucję kary łącznej poddano analizie z perspektywy niespotykanej do tej pory w nauce, tj. jako jednego z mechanizmów redukcyjnych, których zastosowanie w procesie prawnokarnego wartościowania służy do ostatecznego określenia jednej konsekwencji, w postaci jednej kary oraz środków karnych, stanowiących wyraz reakcji na popełnione przez sprawcę zachowanie lub zachowania (czyn lub czyny) w związku z przypisaniem odpowiedzialności karnej²⁹. Zaprezentowane powyżej podejście do omawianego w niniejszym opracowaniu zagadnienia, sprowadzającego się do ustalenia możliwego zakresu kształtowania poziomu dolegliwości wymiaru kary łącznej orzekanej w wyroku łącznym, w tym zwiększenia stopnia dolegliwości tej kary w porównaniu ze stopniem, jaki wynika z konieczności odrębnego wykonania wszystkich kar wymierzonych skazanemu prawomocnymi wyrokami jednostkowymi, przeprowadzono w oparciu o efekty redukcyjne, jakie wywołuje orzeczenie kary łącznej. Przy czym, choć rodzaj efektów redukcyjnych kary łącznej, w tym poziom jej dolegliwości, determinują reguły wymiaru tej kary, nie chodzi o opis owych efektów redukcyjnych w oparciu o aktualne rozwiązania normatywne, lecz o ich dopuszczalność z perspektywy założeń systemowych – tak materialnoprawnych, jak i procesowych.

W pracy pominięto także zagadnienia związane z dyrektywami wymiaru kary łącznej. Niewątpliwie dyrektywy wymiaru kary łącznej mają doniosłe znaczenie w toku kształtowania poziomu dolegliwości kary łącznej orzekanej

²⁹ Zob. P. Kardas, Wymiar kary łącznej, s. 580.

w wyroku łącznym. Niemniej oddziałują na płaszczyźnie indywidualnych aktów stosowania prawa w ramach sędziowskiego wymiaru kary. Pozostają zatem bez wpływu na kształt samych mechanizmów redukcyjnych, które leżą u podstaw kształtowania zasad wymiaru kary łącznej. W podjętych w niniejszym opracowaniu rozważaniach nie chodzi także o analizę kształtowania kary łącznej w konkretnym rozstrzygnięciu sądowym (które wszak finalnie odzwierciedla jeden z funkcjonujących efektów redukcyjnych przypisanych karze łącznej jako instytucji prawnej), lecz o analizę normatywnych uwarunkowań wymiaru kary łącznej, stanowiących niejako „przedorzecznica” konstrukcję, w ramach której podejmowane będzie następnie rozstrzygnięcie co do konkretnego, indywidualnego aktu jej wymiaru, w oparciu o którą wyrażane będą zasadnicze oceny przedmiotowego zagadnienia.

Wnioski płynące z powyżej nakreślonego zakresu rozważań wyznaczają dalsze etapy analizy, uzasadnione ich celem, którymi objęto normatywną analizę trybów orzekania kary łącznej, postępowania o wyrok łączny oraz zagadnienie prawomocności w zakresie, w jakim oddziałuje na przedmiot i zakres tego postępowania. Przedmiotem rozważań objęto także aspekty konstytucyjne kary łącznej orzekanej w wyroku łącznym jako „domykające” systemowe ujęcie analizowanego zagadnienia.

Opracowanie składa się z sześciu rozdziałów. Pierwszy z nich poświęcono rekonstrukcji istoty kary łącznej jako jednej z instytucji wchodzącej w skład prawnokarnych mechanizmów redukcyjnych, w tym efektów redukcyjnych, jakie wywołuje orzeczenie tej kary. W dalszej kolejności rozważaniom poddano poglądy na teoretyczne ujęcie kary łącznej oraz charakteru prawnego, jak też celów i funkcji, jakie wiążą się z orzekaniem kary łącznej, dążąc do ustalenia tych czynników, które decydują o dopuszczalności określonych efektów redukcyjnych, przekładających się na kształtowanie poziomu dolegliwości kary łącznej orzekanej w wyroku łącznym.

W drugim rozdziale analizie poddano normatywnie określone reguły wymiaru kary łącznej i ich wpływ na kształtowanie sytuacji prawnej skazanego w następstwie wydania wyroku łącznego, mierzonej poziomem dolegliwości kary łącznej w porównaniu z tym, jaki wynika z odrębnego wykonania kar orzeczonych w poszczególnych prawomocnych wyrokach. Zwrócono uwagę na czynniki determinujące reguły wymiaru kary łącznej w wyroku łącznym, które wynikają nie tylko z materialnoprawnej konstrukcji kary łącznej, ale także z procesowego usytuowania samego postępowania o wydanie wyroku łącznego.

Rozdział trzeci poświęcony jest zagadnieniom związanym z trybami orzekania kary łącznej i wpływu sytuacji procesowej, w jakiej dochodzi do wymiaru tej kary, na kształtowanie sytuacji prawnej skazanego w następstwie wydania wyroku łącznego.

W rozdziale czwartym rozważaniom poddano kwestie procesowe, związane z wymiarem kary łącznej w trybie wyroku łącznego i specyfikę tego postępowania. Dokonano weryfikacji dotychczasowych poglądów w odniesieniu do procesowego usytuowania i charakteru prawnego postępowania o wyrok łączny. Określono także osobno istotę i przedmiot postępowania o wyrok łączny oraz istotę i charakter prawny samego wyroku łącznego, jak również omówiono zagadnienie przedmiotu wyroku łącznego.

Rozdział piąty zawiera analizę wpływu stanu prawomocności poszczególnych wyroków jednostkowych, będących podstawą postępowania o wyrok łączny, na sposób kształtowania wymiaru kary łącznej, w szczególności w zakresie dopuszczalności efektów redukcyjnych związanych ze wzrostem poziomu dolegliwości tej kary dla skazanego. Następnie rozważaniom poddano to, czy tryb wyrokowania łącznego stanowi formę przełamania zakazu *ne bis in idem* będącego następstwem stanu prawomocności materialnej.

W rozdziale szóstym przeprowadzono konfrontację określonych w prawie karnym materialnym reguł wymiaru kary łącznej, które są wynikiem przyjętych efektów redukcyjnych wywoływanych przez tę karę, z wymogami wynikającymi z procesowych uwarunkowań, w jakich dochodzi do wymierzenia kary łącznej w trybie wyroku łącznego. Ową konfrontację przeprowadzono z uwzględnieniem kontekstu konstytucyjnego, wyrażającego granice ingerencji w prawa i wolności jednostki za pomocą określonych regulacji prawnych.

Rozważania zamyka zakończenie, w którym ujęto najważniejsze wnioski płynące z przeprowadzonej analizy.

W toku rozważań uwzględniono stan prawny na 1.1.2022 r.

Niniejsza publikacja stanowi uzupełnioną i uaktualnioną wersję rozprawy doktorskiej obronionej na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego w 2019 r. Powstanie tej pracy nie byłoby możliwe bez życzliwej pomocy i wsparcia w duchu swobody myśli i poglądów, a także cennych uwag promotora w przewodzie doktorskim Pana Profesora *Jerzego Skorupki*, na którego ręce składam wyrazy wdzięczności. Szczególne podziękowania należą się także recenzentom rozprawy – prof. *Jarosławowi Majewskiemu* oraz prof. *Andrzejowi Sakowiczowi*, których trafne uwagi i spostrzeżenia pozwoliły przemyśleć i dopracować niektóre z wyrażanych w pracy poglądów i opinii, co znalazło wyraz w niezbędnych korektach pierwotnego tekstu

rozprawy. Za poświęcony czas i cenne rady oraz spostrzeżenia dziękuję także innym osobom, z którymi konsultowałem i dyskutowałem poruszane w niniejszym opracowaniu zagadnienia, w szczególności: Sędziemu Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu *Wojciechowi Kociubińskiemu*, Sędziemu Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu *Andrzejowi Kotowi*, Koleżankom i Kolegom z Katedry Postępowania Karnego Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego w 2019 r. oraz Koleżankom i Kolegom Sędziom z Sądu Rejonowego w Złotoryi. Mojej Żonie *Agnieszce* oraz Córkom *Emilii* i *Karolinie* dziękuję za troskę, wsparcie i wyrozumiałość w czasie powstawania rozprawy i przygotowywanej na jej podstawie niniejszej publikacji.